

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 95 1974

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

ska han ha möjlighet att få skraddarsydda uppgifter från datacentralen. Den andra gruppen invänder att detta är en tungrodd rutin. Boken, inte magnettpan, är det flexiblaste instrumentet. De två uppfattningarna behöver inte utsluta varandra. Vi behöver t.ex. konkordanser, index och ordböcker som kan få stor spridning och användas av många forskare. Men det behöver inte utsluta att textarkiven måste stå beredda att ta emot forskare med specialproblem.

När ett forskningsområde utvecklas äger så småningom en mer eller mindre stark specialisering rum. Detta gäller även datamaskinell språk- och litteraturforskning. Man ser det tydligt när man jämför de tre senaste antologierna med tidigare. Specialiseringen är säkert nödvändig, men det kan inte hjälpas att flera uppsatser ter sig tämligen triviala och ännu fler synnerligen intrikata. För den som är intresserad av lexicografi, textkritik, metrik, författarbestämning, stilforskning eller tematisk innehållsanalys har dessa volymer ändå en hel del att bjuda.

Jan Thavenius

Press och litteratur

Vid Avdelningen för pressforskning vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Lund sysslas inte enbart med det omfattande registreringsarbetet för Svenskt pressregister, vilket hittills resulterat i tre volymer som täcker åren 1880–1894 (1967–1974). Sedan 1972 utger man också tillsammans med moderinstitutionen skriftserien *Press & Litteratur*, vilken innehåller företrädesvis mindre bidrag av litteratur- och pressvetenskaplig karaktär. Tre nummer har hittills (1974) publicerats: 1. *Norrköpings Tidningar 1880–98, en innehållsanalytisk pilotstudie* (1972), 2. *Åtta presshistoriska studier* (1974) och 3. *1800-talets julpublikationer som litterärt forum* (1973).

Författarna till dessa sammanlagt 10 uppsatser tillhör eller har tillhört den litteraturvetenskapliga institutionen i Lund. Eldsjälarna vid pressforskningsavdelningen och bakom skriftserien är Per Rydén och Ingemar Oscarsson, vilka står dels som redaktörer och dels som författare till metodstudien i seriens första nummer. De bidrar dessutom med varsin uppsats i det andra numret, vilket f. ö. – av både uppsatsernas omfång och skiftande kvalitet att döma – uppenbarligen har trebetysgförfattare (eller motsvarande i det nya systemet) som bidragsgivare. Mats Bramstång har skrivit om julpublikationerna.

De 10 uppsatserna utgör en brokig samling av ämnen, problemställningar och metoder av huvudsakligen traditionell litteraturvetenskaplig art. Den gemensamma nämnaren är behandlingen av

kontaktpunkter av något slag mellan press och skönlitteratur. Flertalet av studierna är tidsmässigt knutna till den period pressregistret omfattar. Här behandlas skönlitteraturen närliggande pressgenrer i »En afdelning för sig med strängt afmätta gränslinier». Om feuilletonen ('följetongen') i några europeiska länders press, främst under 1800-talet» (I. Oscarsson), »Det svenska tidningskåseriet 1850–1900» (A. Ericsson) och »Oscar Leveretin, krönikör». En kort episod i en kortlivad tidning» (P. Rydén). Undersökningar görs av »Presentation och värdering av litteratur i Social-Demokraten och Vårt Land år 1887» (B. Göransson), »Annonseringen av skönlitteratur i dagspressen bokhösten 1880» (H. Thorsell) och »1800-talets julpublikationer som litterärt forum» (M. Bramstång). I en studie ges en föreställning om »Litterärt utlandsklimat under 1800-talet. Några anteckningar om recensioner av engelsk, fransk och tysk litteratur» (C.-G. Holmberg). Traditionella komparationer mellan verklighet och fiktion utförs i »Ivar Lo-Johanssons Journalisten. Tidningsvärlden och dess verklighetsbakgrund» (C.-G. Evenäs) och »Jonas och drakarna. En studie av Sigfrid Siwertz' roman och den bakomliggande pressverkligheten» (J. Smith).

Utvecklandet av användbara och relevanta kvantitativa metoder är en viktig uppgift inom pressforskningen. På detta område görs förtjänstfulla framsteg i några av uppsatserna. Det gäller framför allt den innehållsanalytiska metodstudien av *Norrköpings Tidningar 1880–98*. Oscarsson-Rydén prövar här en kvantitativ innehållsanalytisk metodik på en landsortstidning i syfte att ge en referensram till den stora mängden kvantitativa uppgifter som redovisas i pressregistret, där landets äldsta provinstitidning inte ingår. Detta uttalande, en smula besynnerliga, primära syfte med undersökningen är dock av ringa intresse. Betydligt mer intressant och den egentliga avsikten är tillämpningen av den kvantitativa innehållsanalysen, som här mig veterligt används i metodiskt mer medveten form för första gången i den inhemska litteraturforskningen.

Till förtjänsterna i studien hör den noggranna presentationen av statistiskt säkerställda urvalsförfaranden och reliabilitetsprövningar, vilka är viktiga delar av tekniken och utan vilka metoden inte egentligen kan sägas ha något berättigande. Där emot kan invändningar resas mot kategoriindelningen, som bl. a. rymmer anakronismer beträffande avgränsningen av den undersökta tidningens kulturmaterial. Författarna tycks vara medvetna om detta, men har märkligt nog bortsett från problemet i deras strävan att konstruera innehållskategorier av generell giltighet, applicerbara även på modernare pressmaterial än det här aktuella. Det förtjänar att i detta sammanhang påpeka en upp-

enbar fara vid användandet av kvantitativ metodik. Metoderna riskerar att dra uppmärksamheten från själva pressen och dess egenart och bli ahistoriskt styrande för problemställningarna. Bakom ligger bristen på teoribildning inom både internationell och inhemsk pressforskning. Resultatet av undersökningen har med nödvändighet blivit mager. Siffrorna över proportioner mellan ett antal relativt grova innehållsliga kategorier blir intressanta först då de kan jämföras med motsvarande uppgifter från studier av andra tidningar från samma epok, men kanske främst från olika perioder i presshistorien.

Av uppsatserna i skriftseriens 2:a nummer vill jag framhålla Birgitta Göransson's både metodisk och resultatmässigt givande undersökning av litterärt material i den kristet konservativa Vårt Land och den socialdemokratiskt radikala Social-Demokraten för år 1887. Hon frågar sig om tidningarnas respektive politiska värderingar framförda på ledarsidorna återspeglar sig även i urvalet och presentationerna av litterärt material. I frågeställningen ryms en aspekt på pressens objektivitetsproblem. Även om hennes grova typisering av »riktat» och »oriktat» material är något suddig och undersökningmaterialet av ringa omfattning, är greppet om ämnet intressant. Och resultatet inte minst. I båda tidningarna visar sig litteraturvärderingen vara mycket nära ansluten till deras respektive allmänna värderingar. De erbjuder helt enkelt läsarna två olika kulturer. Det enda gemensamma kulturmaterial utgörs av den enas smädelser gentemot den andra. Styrningen är mycket hård, vilket också framgår av att inte ett recensionsobjekt är gemensamt.

Det tyngst vägande bidraget i Press & Litteratur 2 lämnas av Oscarsson i hans faktsäckade översikt över den svåröverskådliga feuilletonen i europapressen under 1800-talet. Han utreder med hjälp av den europeiska pressforskningens begreppsbildning dess ursprung, klagör de journalistiska uttryckssättens karakteristika och följer genrernas olikartade utveckling i främst Frankrike och Tyskland, men även i Danmark och Sverige. Den gedigna framställningen är övertygande utom beträffande den skandinaviska feuilletonen, där författaren har svårt att bemästra materialet. Till en del beror det på att han tillmäter typografiska arrangemang alltför stor betydelse i samband med inringningen av det journalistiskt-litterära komplex som feuilletonen utgör i dansk och svensk press. Rörande denna måste man nog laborera mer renodlat än Oscarsson gör med kriterier som framställningssätt, språklig-stilistisk tendens och form- och stilvilja vid genreavgränsningarna.

De tre numren av Press & Litteratur visar prov på lovvärda, kvalitetsmässigt mycket skiftande ansatser inom svensk pressforskning. Uppsatserna

ger också en klar bild av den lundensiska pressforskningens huvudsakliga inriktning på traditionella litteraturvetenskapliga ämnen och frågeställningar. Utgångspunkten är inte själva pressen, utan man söker med få undantag efter skönlitteratur, dess spår och manifestationer i tidningarna. Man undersöker hellre annonseringen av skönlitteratur i dagspressen än själva annonsernas form, innehåll och betydelse för pressen, hellre julpublikationerna som publiceringsställen för skönlitterära författare än dessa publikationers specifika karaktär som pressalster.

Landets pressforskning skulle säkerligen på sikt vara betjänt av en frigörelse från litteraturvetenskapen. Den behöver vitaliseras med tvärvetenskapliga injektioner och söka sig in mot pressen som utgångspunkt för forskningen. Här väntar ett enormt material på historisk genomlysning av pressen och opinionsbildningen, pressideologier, pressmiljöer, tidningsekonomi, tryckteknik, journalistyrket, journalistiska uttrycksformer etc.

Bo Andér

Margareta Winqvist: *Den engelske Robinson Crusoes sällsamma öden och äventyr genom svenska språket*. Skrifter utgivna av Svenska Barnboks-institutet, nr 2. Bonniers. Sthlm 1973.

1971 startade Svenska Barnboks-institutet en skriftserie med Pär Bergmans Studier kring Tant Grön, Tant Brun och Tant Gredelin som första nummer. 1973 togs steget från småbarnsböckerna till ungdomsboken, för att inte säga vuxenlitteraturen. Då utökades nämligen serien med Margareta Winqvists *Den engelske Robinson Crusoes sällsamma öden och äventyr genom svenska språket*.

Boken är ett välkommet bidrag till kartläggningen av barns och ungdoms läsning i Sverige. Även de som vanligen betvivlar värdet av forskning på detta område torde erkänna det berättigade i Margareta Winqvists arbete. Här rör det sig ju om en bok som ursprungligen tillhört vuxenlitteraturen och som dessutom fått en sådan central betydelse för barn- och ungdomslitteraturen att den givit upphov till en ny genre, den s. k. robinsonaden.

Författarinnan har haft en intressant föregångare i den tyske professorn Hermann Ullrich, som redan 1898 gav ut en bibliografi omfattande Robinsonöversättningar och robinsonader från hela världen. Den utgjorde första delen av en tilltänkt »Geschichte des Weltbuchs Robinson Crusoe», men de resterande två delarna fullbordades aldrig, trots att Ullrich tycks ha ägnat större delen av sitt liv åt Defoes roman.

Förutom bibliografin skulle Ullrichs planerade magnum opus ha omfattat »Geschichte» och »Kri-